

Bernadette Booij

Waar Oost en West elkaar ontmoeten

De universiteit van Helsinki

In deze rubriek laat Groniek studenten geschiedenis aan het woord over de periode die zij aan een buitenlandse universiteit hebben doorgebracht. Deze keer beschrijft Bernadette Booij de onstaansgeschiedenis van Finlands eerste universiteit.

'Finland, Finland, Finland,
Finland has it all.

You're so sadly neglected,
And often ignored,
A poor second to Belgium,
When going abroad.

Finland, Finland, Finland,
The country where I quite want to be,
your mountains so lofty,
Your treetops so tall,
Finland, Finland, Finland
Finland has it all.'

Aldus verwoordde Michael Palin in Monty Python de tragiek van Finland. Het land ligt ergens in een vergeten donkere en koude uithoek van Europa, en mist een duidelijke identiteit. Volgens de één zal het wel op Noorwegen en Zweden lijken, aan de andere kant zijn er legio verhalen van zakenlieden die uit het Westen komen om de naar hun idee achtergebleven, Oostblokachtige Finnen te betuttelen. Jari Litmanen is bekend en bij een enkeling ook de Leningrad Cowboys en de regisseur Kaurismäki, maar daarmee houdt het meestal wel op. Zelfs voor economiebooster nummer één: Nokia, wereldleider in mobiele telefoons, krijgt het land geen erkenning; meestal wordt het bedrijf voor Japans aangezien.

Finnen zullen dit beeld van een bescheiden natie veelal onderstrepen. Zij spreken over de nietigheid van hun land en veel jongeren zijn van plan dit ooit te verlaten. Toch klinkt continu de nationale trots door. Na eeuwenlange overheersing door Zweden en Russen, verwierf het land in 1917 eindelijk de onafhankelijkheid. De wond van de overheersing is nog vers: Zweden staan bekend als arrogant en heerszuchtig en de Russen gelden nog steeds als de grootste vijand, tegen wier eventuele nieuwe claims de Finnen de dienstplicht en een groot leger in stand houden. Trots zijn de Finnen op het doorzettingsvermogen, de vasthoudendheid waarmee de eigen taal en cultuur in stand werden gehouden. De oorsprong van die nationale trots ligt vooral binnen de tot 1918 enige Finse universiteit: die van Helsinki. De geschiedenis van de universiteit en het land als geheel zijn nauw met elkaar verbonden.

In 1640 werd voor het eerst op Fins grondgebied een academie opgericht. Deze bevond zich in de toenmalige hoofdstad Turku. Finland viel onder de heerschappij van de Zweedse koningin Christina. Studenten en professoren kwamen in deze periode voornamelijk uit Zweden. Van 1713 tot 1721, tijdens de Noordse oorlog, was Finland in Russische handen. Professoren vluchtten naar Stockholm en namen de bibliotheek met zich mee.¹ In 1722 werd het universitair onderwijs in Turku hervat. Het Latijn maakte steeds meer plaats voor het Zweeds als academische taal.² De Zweedse heerschappij bleef tot 1809, toen de Russen Finland annexeerden. Finland kreeg de status van autonoom groothertogdom. De Finnen behielden het recht op het Luthers geloof, het Zweeds juridisch en bestuurlijk systeem en het Zweeds als officiële taal.

Tsaar Alexander I zag het belang in van de universiteit voor de scholing van ambtenaren, geestelijken en leraren en het overbrengen van een nationaal bewustzijn gebaseerd op de nieuwe politieke situatie, en wilde haar daarom graag voor zich winnen.³ Hij gaf haar een nieuwe impuls door het geven van privileges en geld en bewerkstelligde daarmee dat zij in 1828 naar hem de 'keizerlijke Alexander universiteit' werd genoemd.⁴ In 1827 brandden de universiteitsgebouwen in Turku af. Dit was de gelegenheid om de universiteit naar de nieuwe hoofdstad Helsinki te verplaatsen, waar

1 Matti Klinge, *University of Helsinki. A short history* (Porvoo 1971) 13.

2 Pertti Suvanto ed., *University of Helsinki. Past and present* (Helsinki 1988) 10.

3 Suvanto, *University of Helsinki*, 10.

4 Klinge, *University of Helsinki*, 18-19.

zij in 1828 geopend werd. Helsingfors, zoals Helsinki in het Zweeds heet, was in 1550 gesticht als havenstadje in opdracht van koning Gustav Vasa van Zweden. Alexander I riep de stad in 1812 tot hoofdstad uit, omdat hij vond dat Turku te dicht bij Zweden lag. In 1819 verplaatste hij er ook de senaat heen.

Johan Albrecht Ehrenström diende een nieuwe stadsplanning in die Helsinki zijn hoofdstadallure moest geven en de Duitser Carl Ludwig Engel werd ingeschakeld voor de architectonische invulling in neoclassicistische stijl.⁵ Aan hen dankt de stad nog steeds grotendeels haar uiterlijk. Met name het imposante door Engel ontworpen senaatsplein springt in het oog. Senaatsgebouwen, de overweldigende Lutherse kathedraal en hoofdgebouw en bibliotheek van de universiteit liggen hier tegenover elkaar. Politiek, religie en wetenschap komen daarmee samen. Omvang, pracht en centrale ligging van de gebouwen geven hun belang aan.

De verplaatsing van de universiteit ging ook met inhoudelijke veranderingen gepaard.⁶ Het ideaal van het handhaven van de religieuze orthodoxie werd vervangen door dat van het ontwikkelen van de wetenschappen en vrije kunsten en het onderwijzen van jongeren in dienst van de keizer en hun geboorteland. De universiteit werd een kweekvijver voor ambtenaren. Een periode van grote wetenschappelijke en literaire vooruitgang volgde.

De annexatie was een flinke impuls voor het onder invloed van de folklorist Henrik Gabriel Porthan (1739-1804) reeds aangewakkerde nationaal bewustzijn onder studenten en docenten van de universiteit in Turku.⁷ Een speurtocht naar de nationale identiteit begon. De Russen stimuleerden bestudering van de Finse cultuur om de Finse identificatie met Zweden te verzwakken, de Finse elite gebruikte deze juist om het onderscheid tussen henzelf en de Russen te benadrukken.⁸ Volkspoëzie, het Fins en daaraan verwante talen werden belangrijke onderwerpen van studie teneinde het eigen verleden te reconstrueren. Veel folkloristen trokken het land in, met name naar Fins Karelië, om de eeuwenoude monde-

5 George C. Schoolfield, *Helsinki of the Czars. Finland's capital: 1808-1918* (Columbia 1996) 7-19.

6 Klinge, *University of Helsinki*, 22-25.

7 Matti Kuusi, Keith Bosley en Michael Branch, *Finnish folk poetry. Epic: an anthology in Finnish and English* (Helsinki 1977) 29.

8 Thomas A. Dubois, *Finnish folk poetry and the kalevala* (New York en Londen 1995) 32.

ling overgeleverde epische zangen op papier vast te leggen.

De belangrijkste van hen was Elias Lönnrot (1802-1882), die de 65.000 door hem verzamelde dichtregels samensmeedde tot één episch verhaal: de *Kalevala*. De eerste versie bracht hij uit in 1835, een tweede uitgebreidere in 1849. De impact van dit werk was enorm. Nog steeds is de *Kalevala* verplichte leeskost op middelbare scholen, is menig college aan de universiteit eraan gewijd, prijken aan gevels, op sokkels en in musea afbeeldingen van helden en monsters uit de vertelling, maakt geen enkel theater een jaar door zonder tenminste één *Kalevala*-uitvoering en gaan de exemplaren van het boek in oorspronkelijke, kinder- of stripuitvoering ook anno 1999 nog als zoete broodjes over de toonbank.

Het boek was de weergave van een vergeten eeuwenoude verteltraditie en werd gezien als de geschiedschrijving van het Finse volk. Hiermee vormde het -met name in de kunst- een enorme impuls voor het Fins nationalisme, dat uiteindelijk leidde tot de onafhankelijkheid. De meest directe invloed had de *Kalevala* als middel in de strijd voor erkenning van het Fins als officiële taal naast het Zweeds. Lönnrots werk was namelijk de eerste publicatie in het Fins en vormde daarmee het bewijs dat deze taal zich ook leende voor 'beschaafd en cultureel' gebruik en niet slechts een ordinaire volkstaal was. In 1863 werd de taalstrijd beslecht met de erkenning van het Fins.

Vanaf de jaren 1890 werd van alle universitair docenten verwacht dat zij ook in het Fins konden lesgeven.⁹ Het Zweeds verdween echter niet en vooral het zuiden van het land is nog steeds in sterke mate tweetalig. Zo'n zes procent van de bevolking heeft nog het Zweeds als moedertaal, de Zweedstalige scholen en verenigingen zijn talrijk, opschriften zijn in twee talen gesteld en de universiteit van Helsinki is officieel tweetalig, wat tot gevolg heeft dat sommige vakken in het Zweeds worden gegeven en iedere niet tot de Zweedstalige minderheid behorende student verplicht is twintig studiepunten aan deze taal te wijden. Ook zijn er nog Zweedstalige studentenverenigingen.

De eerste van deze verenigingen zijn kort na de oprichting van de eerste academie in Turku ontstaan. De studentenpopulatie splitste zich toen op in verenigingen al naar gelang de regio van herkomst.¹⁰ Aan het begin van de zeventiende eeuw was het de bedoeling dat deze verenigingen onder

9 Suvanto, *University of Helsinki*, 15.

10 Ibidem, 14.

leiding van professoren het educatieve en sociale leven van de studenten zouden begeleiden, in de loop van de negentiende eeuw nam de ideologische en politieke functie de overhand. Deze verenigingen richtten in 1868 de overkoepelende studentenvereniging *Helsingin yliopiston ylioppilaskunta* (HYY) op. Nog steeds behartigt deze de algemene studentenbelangen, subsidieert zij studentenmaaltijden, gezondheidszorg, sport en dergelijke, verzorgt zij studentenhuisvesting en runt zij een studentenreisbureau, een bioscoop en een apotheek. Het honderdvijftig gulden kostende lidmaatschap van deze vereniging is verplicht. Daar staat echter tegenover dat Finse studenten geen collegegeld betalen en een behoorlijke studiefinanciering krijgen.

De politieke functie van deze verenigingen, voor zover die verder strekt dan de eigen belangen, is inmiddels verdwenen. De sociale betekenis staat nu voorop. Wel zijn zij nog steeds van groot belang voor het in stand houden van nationalistische tradities. Nationale feestdagen als onafhankelijkheidsdag en de 1 mei-viering, waarbij in Finland vooral de lente wordt verwelkomd, worden gedomineerd door studenten die al liederen zingend in optocht de stad doortrekken.

Een goede stimulans voor het nationalisme was ook het bewind van tsaar Nicolaas II (1894-1917). De nieuwe tsaar zette de russificatie van het land in gang. Finland raakte hiermee haar bevoorrechte positie kwijt. In 1899 schafte hij de Finse rijksdag af en twee jaar later ook het leger. Veel Finse kranten was eenzelfde lot beschoren. Het verzet onder de bevolking in de vorm van demonstraties, petities, stakingen en het vermoorden van de gouverneur-generaal, was groot. Via een -uit Rusland overgewaaide- algemene staking dwongen de Finnen Nicolaas in 1905 een manifest over het intrekken van de russificatieprocedure te ondertekenen. Een gekozen rijksdag en algemeen kiesrecht (voor het eerst in Europa ook voor vrouwen!) waren het gevolg.

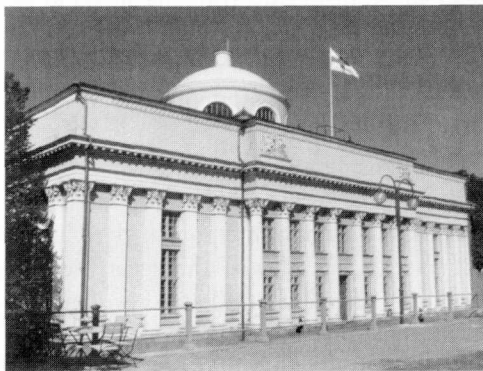
Op 6 december 1917 maakten de Finnen de zelfstandigheid compleet door de chaotische situatie in Rusland rond de revolutie aldaar aan te grijpen om zichzelf onafhankelijk te verklaren. De 'keizerlijke Alexander universiteit' werd omgedoopt tot 'universiteit van Helsinki' en bij grondwet werd bepaald dat zij voortaan een autonome status zou hebben. Ook in andere Finse steden, te beginnen met Turku, werden nu universiteiten opgericht.

De Russen gaven echter niet zo gemakkelijk op. In 1939 maakten zij aanspraak op delen van Oost-Finland en op 30 november vielen zij bin-

nen. Een barre Winteroorlog van drie maanden was het gevolg. Bij het vredesverdrag van 13 maart 1940 moest Finland tien procent van het vooroorlogse grondgebied afstaan. De Tweede Wereldoorlog bracht voor de Finnen de uitkomst. Zij gingen een verbond aan met Duitsland om het verloren grondgebied op de Russen te herwinnen. Dit lukte, totdat de Duitsers zich terugtrokken van het oostfront en de Finnen er weer alleen voor stonden. In september 1944 moest Finland het veroverde gebied daardoor weer afstaan in ruil voor vrede.

De universiteit ging een moeilijke tijd tegemoet, aangezien zij veel van haar studenten en professoren, waarvan vele hoge functies hadden bekleed in het leger, in de strijd had verloren. Ook was het hoofdgebouw bij bombardementen zwaar beschadigd. Vol overgave werd echter gewerkt aan de wederopbouw. Het studentenaantal groeide en nieuwe universiteits-

gebouwen verrezen. Uitbreiding buiten het stadscentrum was noodzakelijk. Van de overheid viel echter weinig steun te verwachten: die stimuleerde liever de nieuwe universiteiten in andere delen van het land. Bovendien werd in de jaren zestig en zeventig het aantal toe te laten studenten aanzienlijk verlaagd.¹¹ Veel faculteiten verlegden hun aandacht van educatie naar onderzoek.

De universiteitsbibliotheek. Foto: Bernadette Booij.

In de jaren zestig lieten de Finse studenten voor het eerst in tijden weer eens kritische geluiden horen. Zij bezetten in 1968 het oude studenten-huis, dat in 1870 door de HYY was opgericht als cultureel en sociaal centrum voor studenten. Dit uit protest tegen het elitarisme van de Helsinki'se universiteit: het gebouw moest worden teruggegeven aan 'de student in de straat'. Studenten eisten inspraak in de universiteitspolitiek. Pas in 1992 echter kregen zeven gekozen studentenvertegenwoordigers stemrecht in de universiteitssenaat, daarvóór was hun invloed beperkt tot het geven van

11 Nog steeds geldt voor iedere studie een studentenstop en worden enkel degenen die het toelatingsexamen van de door hen geambieerde studie met het beste resultaat afleggen toegelaten.

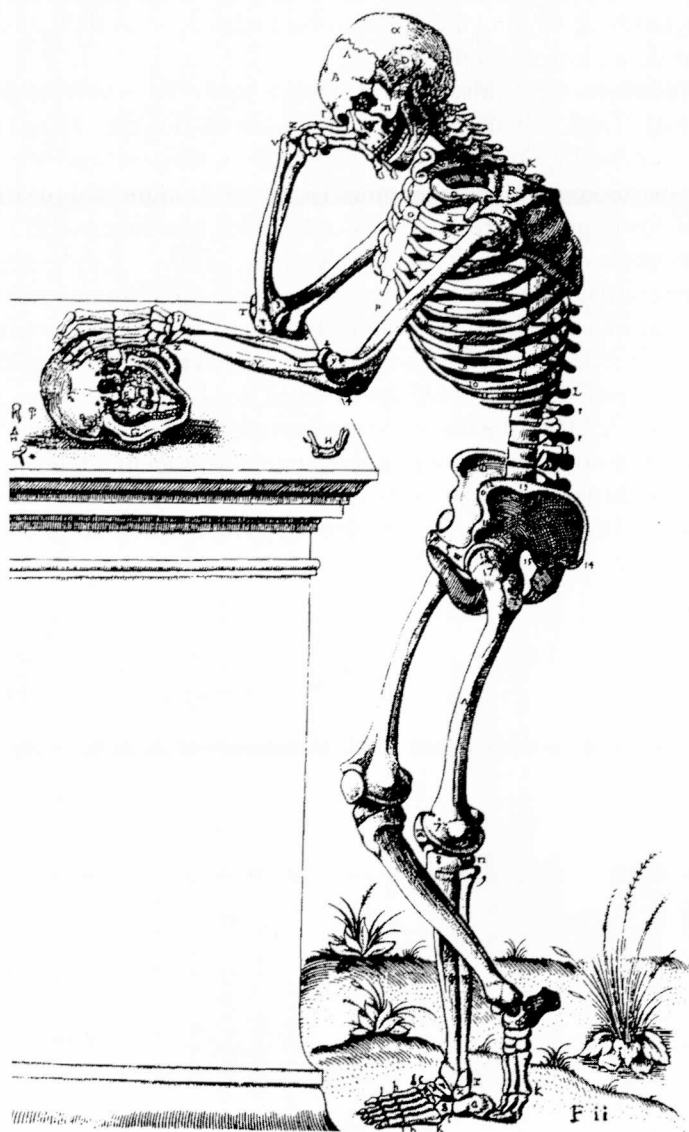
advies.¹² Vanaf 1998 gelden voor alle Finse universiteiten dezelfde regels. Het enige verschil is dat alleen de rector-magnificus van Helsinki het recht heeft aanwezig te zijn en te spreken bij beslissingen in de Kamer over universitaire aangelegenheden.

Politiek gezien verklaarde Finland zich na de Tweede Wereldoorlog neutraal. Hierdoor nam het tijdens de Koude Oorlog niet alleen op geografisch gebied een tussenpositie tussen Oost en West in. Beide waren van groot belang voor de Finse economie. De val van de muur en de daaropvolgende economische recessie in Rusland hadden daardoor ook in Finland een toename van de werkloosheid tot gevolg.

Inmiddels begint het land er echter weer aardig bovenop te komen. Langzaamaan neigt het meer naar het Westen en sinds 1992 is het dan ook lid van de EU. De 'gespletenheid' blijft echter bestaan; nu Oost-Europa enigszins heeft afgedaan, blijft het land nog steeds verscheurd tussen affiniteit met de EU en die met de Scandinavische landen, die binnen West-Europa een nogal eigenzinnige koers varen. Op academisch niveau hoeven zulke keuzes niet gemaakt te worden: de universiteit van Helsinki is erg internationaal ingesteld en wordt overspoeld met docenten en studenten van over de gehele wereld.

¹² Robert Ramberg en Christopher Mettam ed., *Visiting students' guide* (Helsinki 1993)10-11.

TAB. SEGUNDA DEL LIB. PRIMERO

Tussen leven en dood in de Renaissance. Uit: Valverde de Hamusio, Historia de la composicion del cuerpo humano (Rome 1556).